

Laura-Cristiana Spătaru-Negură

Protecția internațională a drepturilor omului

Note de curs

Ediția a 2-a, revizuită și adăugită

Editura
Stamangiu
2024

Capitolul IV. Surse de consacrare și protecție a drepturilor omului și mecanisme la nivel regional

Secțiunea 1. Sistemul instituțional american (America de Nord și America de Sud)

§1. Surse americane convenționale de afirmare și promovare a drepturilor omului

La nivel regional american, sursele convenționale de afirmare și promovare a drepturilor omului au fost adoptate în cadrul Organizației Statelor Americane (O.A.S.)^[1]. Această organizație este o structură interguvernamentală, constituită prin semnarea Cartei de la Bogotă (Columbia) în 1948^[2] (intrată în vigoare în decembrie 1951) și care reunește 35 de state din America de Nord și de Sud^[3]. Organizația Statelor Americane este cea mai veche organizație regională a lumii, datând de la prima Conferință internațională a statelor americane, care s-a ținut în Washington D.C. între octombrie 1889 și aprilie 1890. În această conferință s-a aprobat crearea unei Uniuni internaționale a republicilor americane, fiind pregătită scena pentru sistemul inter-american.

^[1] A se vedea <http://www.oas.org/en/> (ultima accesare la 01.03.2024).

^[2] Carta a fost modificată ulterior prin (i) Protocolul de la Buenos Aires (Argentina – semnat în 1967 și intrat în vigoare în februarie 1970), (ii) Protocolul de la Cartagena de Indias (Columbia – semnat în 1985 și intrat în vigoare în noiembrie 1988), (iii) Protocolul de la Managua (Nicaragua – semnat în 1993 și intrat în vigoare în ianuarie 1996 și (iv) Protocolul de la Washington (S.U.A. – semnat în 1992 și intrat în vigoare în septembrie 1997).

^[3] Statele O.A.S. sunt: Antigua și Barbuda, Argentina, Bahamas, Barbados, Belize, Bolivia, Brazilia, Canada, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, Dominica, Ecuador, El Salvador, Federația Sfântul Kitts și Nevis, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Mexic, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Republica Dominicană, Sfânta Lucia, Sfântul Vicențiu și Grenadinele, Statele Unite ale Americii, Surinam, Trinidad și Tobago, Uruguay, Venezuela.

Organizația Statelor Americane constituie principalul forum guvernamental politic, juridic și social din emisferă.

Sistemul inter-american de protecție a drepturilor omului se bazează pe următoarele documente fundamentale: Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului, Carta Organizației Statelor Americane, Convenția americană a drepturilor omului (adoptată în 1969, în vigoare din 18 iulie 1978).

Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului^[1] a fost adoptată la Bogota la 2 mai 1948 și consacră 27 de drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale. În ciuda denumirii sale, documentul este obligatoriu pentru statele O.A.S., fiind considerată de Curtea Inter-Americană a Drepturilor Omului ca o „interpretare de autoritate a drepturilor fundamentale ale persoanei la care face referire art. 3 lit. j) al Cartei O.A.S.”^[2]. Datorită importanței sale, dispozițiile acestei declarații au fost preluate în Convenția americană asupra drepturilor omului.

Carta Organizației Statelor Americane^[3] a fost adoptată la Bogota la 30 iunie 1948 și a intrat în vigoare la 13 decembrie 1951. Meritul Cartei este că recunoaște în Capitolul II, art. 3, pe lângă principii importante de drept internațional, și principiul drepturilor fundamentale ale individului, fără deosebire de rasă, naționalitate, credință sau sex. Dintre toate protocoalele de modificare a acestei carte, trebuie amintit Protocolul de la Buenos Aires, semnat la 27 februarie 1967 și intrat în vigoare în anul 1970, care a autorizat Comisia Americană a Drepturilor Omului să protejeze drepturile omului.

Convenția americană asupra drepturilor omului^[4] a fost adoptată în cadrul Conferinței interguvernamentale a Organizației Statelor Americane de la San José (Costa Rica), la 20 noiembrie 1969, și a intrat în vigoare la 18 iulie 1978. Este important de menționat că

[1] A se vedea <https://www.cidh.oas.org/Basicos/English/Basic2.american%20Declaration.htm> (ultima accesare la 01.03.2024).

[2] A se vedea N. PURDĂ, N. DIACONU, *op. cit.*, p. 160.

[3] A se vedea http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS.asp (ultima accesare la 01.03.2024).

[4] A se vedea <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (ultima accesare la 01.03.2024).

primul punct din preambulul convenției precizează că intenția statelor a fost de a adopta acest document pentru „a consolida în această emisferă, în cadrul instituțiilor democratice, un sistem de libertate personală și justiție socială bazat pe respectul pentru drepturile esențiale ale omului”^[1]. Conform art. 1 din Convenția americană asupra drepturilor omului, statele părți „se angajează să respecte drepturile și libertățile recunoscute în convenție și să asigure tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor exercitarea liberă și pe deplin a acestor drepturi și libertăți, fără discriminare din motive de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, statut economic, naștere sau orice altă condiție socială”^[2].

Capitolul II din Convenția americană asupra drepturilor omului prevede drepturile civile și politice protejate, iar Capitolul III intitulat *Drepturi economice, sociale și culturale*, care conține doar un singur articol (art. 26), statuează că:

„Statele părți se obligă să adopte măsuri, atât la nivel intern, cât și prin cooperare internațională, în special pe acelea de natură economică și tehnică, cu scopul de a ajunge progresiv, prin legislație sau prin alte mijloace potrivite, la realizarea deplină a drepturilor rezultând din standardele economice, sociale, educaționale, științifice și culturale stabilite de Carta Organizației Statelor Americane, astfel cum a fost modificată prin Protocolul de la Buenos Aires^[3]”.

Având în vedere lipsa drepturilor economice, sociale și culturale din textul inițial al Convenției americane asupra drepturilor omului, după aproape două decenii de la redactarea ei, la San Salvador, a fost semnat *Protocolul adițional la Convenție cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*^[4], adoptat la 17 noiembrie 1988 și intrat în vigoare la 16 noiembrie 1999. Prin acest instrument, statele părți au recunoscut mai multe drepturi din categoria drepturilor economice, sociale și culturale: dreptul la muncă, dreptul la condiții de muncă juste, echitabile și satisfăcătoare, dreptul la asociere, dreptul la secu-

[1] *Ibidem*.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

[4] A se vedea <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html> (ultima accesare la 01.03.2024).

ritate socială, dreptul la sănătate, dreptul la un mediu sănătos, dreptul la hrană, dreptul la educație, dreptul de a beneficia de cultură, dreptul la formarea și protecția familiei, drepturile copiilor, protecția persoanelor vârstnice, precum și a persoanelor cu handicap.

Aceste drepturi erau garantate tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția statelor părți, fără discriminare.

În 1990 a fost adoptat *al doilea protocol la Convenție cu privire la abolirea pedepsei capitale*, conform căruia statele părți la acest protocol nu vor aplica pedeapsa cu moartea pe teritoriul lor oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor. Conform art. 2, nu se puteau face rezerve la protocol, dar dacă la momentul ratificării protocolului, statele părți își rezervau dreptul să aplice pedeapsa cu moartea pe timp de război, conform dreptului internațional, aveau dreptul să o facă pentru crime extrem de serioase sau de natură militară.

§2. Mecanismul inter-american de protecție a drepturilor omului

Sistemul inter-american al drepturilor omului a fost creat sub auspiciile Organizației Statelor Americane în practică de la fondarea *Comisiei Inter-americane a Drepturilor Omului* în anul 1959. Ulterior, în 1979 a fost fondată *Curtea Inter-Americană a Drepturilor Omului*, prin intrarea în vigoare a Convenției inter-americane a drepturilor omului.

Comisia se bazează pe două dimensiuni: dimensiunea politică și dimensiunea judiciară. Dimensiunea politică privește capacitatea de a promova și proteja drepturile omului prin negociere sau prin presiune pusă asupra statelor membre în vederea îmbunătățirii condițiilor drepturilor omului. Comisia are dreptul de a conduce vizite la fața locului pentru a investiga și analiza situația dintr-un anumit stat membru, precum și de a publica rapoarte speciale, de a efectua studii sau de a face recomandări statelor membre. Dimensiunea judiciară privește capacitatea ei de a primi plângeri individuale și comunicări interstatale. Comisia procesează în fiecare an un număr considerabil de plângeri individuale, fapt care denotă tendința crescătoare a protecției internaționale a drepturilor omului.

Trebuie subliniat că în anul 2001 a fost introdusă o nouă funcție: funcția de urmărire a conformității cu recomandările Comisiei (în engleză, *follow-up*).

Curtea Inter-Americană a Drepturilor Omului^[1] este o instituție autonomă, cu sediul la San José (Costa Rica) care este guvernată de Statutul propriu^[2]. Conform art. 4 din Statut, Curtea are 7 judecători (aleși pentru un mandat de 6 ani, conform art. 5 din Statut) naționali ai statelor membre O.A.S., aleși dintre juriștii cu cea mai mare autoritate morală și cu o competență recunoscută în domeniul drepturilor omului, care posedă calificările necesare pentru exercitarea celor mai înalte funcții judiciare în statele ai căror cetățeni sunt sau care îi pun drept candidați. Nu pot exista, în același timp, doi judecători cetățeni ai aceluiași stat. Fiecare stat implicat într-o cauză are dreptul de a desemna un judecător *ad hoc* dacă niciunul dintre judecătorii Curții nu are cetățenia sa.

Curtea are jurisdicție contencioasă (soluționează diferende referitoare la eventualele violări ale Convenției de către statele părți la Convenția Inter-Americană a Drepturilor Omului) și necontencioasă (emite avize consultative^[3]).

Pe lângă statele părți, și Comisia Inter-Americană a Drepturilor Omului are dreptul de a sesiza Curtea.

Hotărârile Curții sunt definitive, neputând fi recurate.

Este interesant, însă, că activitatea contencioasă a Curții este destul de limitată, primând activitatea necontencioasă.

[1] A se vedea <http://corteidh.or.cr/index.php/en> (ultima accesare la 01.03.2024).

[2] A se vedea <https://corteidh.or.cr/estatuto.cfm> (ultima accesare la 01.03.2024).

[3] De exemplu, este foarte interesant de citit avizul consultativ din 15 noiembrie 2017 cu privire la relația mediu înconjurător – drepturile omului – a se vedea https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_23_ing.pdf (ultima accesare la 01.03.2024).

Secțiunea a 2-a. Sistemul instituțional african

§1. Surse africane convenționale de afirmare și promovare a drepturilor omului

Atunci când discutăm despre drepturile omului pe continentul african, discutăm despre Organizația Unității Africane (O.U.A. – creată odată cu semnarea Cartei acestei organizații, la 25 mai 1963, la Addis Abeba, Etiopia) și care în 2002 a fost transformată în Uniunea Africană^[1] (după modelul Uniunii Europene, cu atribuții privind promovarea democrației, drepturile omului și dezvoltarea economică pe continentul african). Principalele obiective ale O.U.A. erau, printre altele, să elibereze continentul de vestigiile rămase ale colonizării și apartheidului, să promoveze unitatea și solidaritatea printre statele africane, să coordoneze și să intensifice cooperarea pentru dezvoltare, să protejeze suveranitatea și integritatea teritorială a statelor membre și să promoveze cooperarea internațională în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

Primul document relevant pentru continentul african cu privire la afirmarea și promovarea drepturilor omului a fost *Declarația universală a drepturilor popoarelor*^[2], adoptată la Alger, la 4 iulie 1976. Astfel cum rezultă chiar din titlul declarației, erau consacrate drepturile popoarelor, în ansamblu, și nu drepturile persoanelor.

Prin această declarație au fost recunoscute mai multe drepturi, dintre care amintim: dreptul popoarelor la existență, dreptul popoarelor la respectarea identității lor naționale și culturale (inclusiv pentru minoritățile naționale), dreptul popoarelor la autodeterminare politică, dreptul exclusiv al popoarelor asupra bogățiilor și resurselor naturale, dreptul la cultură, dreptul popoarelor la conservarea, protecția și ameliorarea mediului înconjurător.

Instrumentul convențional regional cel mai important în domeniul drepturilor fundamentale ale omului este *Carta africană a drepturilor*

^[1] A se vedea <https://au.int/en> (ultima accesare la 01.03.2024).

^[2] A se vedea https://www.algerie-tpp.org/tpp/en/declaration_algiers.htm (ultima accesare la 01.03.2024).

omului și popoarelor^[1], adoptată în cadrul Organizației Unității Africane, la Nairobi, la 4 iunie 1981 (intrată în vigoare la 21 octombrie 1986).

Ne atrage atenția art. 4 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, care prevede că ființele umane sunt inviolabile, iar fiecare ființă este îndreptățită la respectarea vieții sale sau a integrității persoanei sale, nimeni neputând fi privat de acest drept în mod arbitrar.

Carta recunoaște mai multe drepturi ale omului (e.g., egalitatea în fața legii, dreptul la respectarea demnității umane și la recunoașterea personalității sale juridice, dreptul la libertate și securitate socială, libertatea conștiinței, profesiei și a religiei, dreptul la asociere, dreptul la proprietate), dar și ale popoarelor (e.g., egalitatea între popoare, dreptul la existență și la autodeterminare, dreptul popoarelor la dezvoltare economică, socială și culturală, dreptul la pace și la securitate națională și internațională).

Apreciem și art. 18 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, care statuează că familia va fi unitatea naturală și baza societății.

Deși în art. 2 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor se menționa principiul non-discriminării^[2], iar în art. 18 din Cartă, statele africane erau solicitate să elimine orice formă de discriminare împotriva femeilor și să asigure protecția drepturilor lor, în 2003 la Maputo (Mozambic) a fost adoptat *Protocolul la Carta africană a drepturilor omului și popoarelor privind drepturile femeii în Africa*.

Acest protocol încununează dorința statelor africane de a elimina discriminarea femeilor și practicile dureroase (e.g., art. 5, mutilarea genitală). Sunt recunoscute femeilor o serie de drepturi, dintre care amintim: dreptul la demnitate, dreptul la viață, integritate și securitatea persoanei, dreptul la căsătorie, dreptul la separare, divorț și la anularea căsătoriei, dreptul de acces la justiție și la protecție egală în

[1] A se vedea https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf (ultima accesare la 01.03.2024).

[2] Fiecare persoană va fi îndreptățită să se bucure de drepturile și libertățile recunoscute și garantate prin acest instrument, fără distincție de vreun fel, precum rasă, grupare etnică, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau de alt fel, origine națională sau socială, avere, naștere sau alt statut.

fața legii, dreptul de a participa la viața politică și în procesul de decizie, dreptul la pace, dreptul la educație, drepturi privind sănătatea și reproducerea, dreptul la securitatea hranei, dreptul la o locuință adecvată, dreptul la un mediu sănătos și sustenabil.

§2. Mecanismul african de protecție a drepturilor omului^[1]

Prin Carta africană a drepturilor omului și popoarelor a fost creat un sistem de protecție compus din *Comisia Africană pentru Drepturile Omului și Popoarelor* care să supravegheze aplicarea dispozițiilor sale. Ulterior, prin Protocolul adițional la Carta africană a drepturilor omului și popoarelor din 9 iunie 1998^[2] (intrat în vigoare la 25 ianuarie 2004), adoptat de către Adunarea șefilor de stat și de guvern a O.U.A. la Uagadugu (Burkina Faso), a fost creată și *Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor*.

Comisia Africană pentru Drepturile Omului și Popoarelor^[3] este alcătuită din 11 membri care sunt aleși dintre personalitățile africane marcante de către Adunarea șefilor de stat și de guvern, pentru un mandat de 6 ani, cu posibilitatea de a fi realeși.

Principala misiune a Comisiei este promovarea drepturilor omului și ale popoarelor și asigurarea lor în Africa.

Pentru promovarea drepturilor omului, Comisia elaborează studii, organizează conferințe, inițiază programe de publicare, colaborează cu instituțiile naționale în legătură cu drepturile omului, răspândește informații. Aceste acțiuni se realizează prin răspândirea opiniilor sale și prin formularea de recomandări pentru guverne.

Pentru asigurarea drepturilor omului și ale popoarelor, Comisia are competență consultativă (interpretează toate dispozițiile Cartei la cererea unui stat parte, a unei instituții O.U.A. sau a unei organizații africane recunoscute de O.U.A.) și cvasi-judiciară (soluționează diferendele privind pretensele violări ale drepturilor omului.

^[1] Pentru mai multe detalii despre acest mecanism de protecție a drepturilor omului, a se vedea N. PURDĂ, N. DIACONU, *op. cit.*, p. 116 și urm.

^[2] A se vedea <http://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/africancourt-humanrights.pdf> (ultima accesare la 01.03.2024).

^[3] A se vedea <https://achpr.au.int/> (ultima accesare la 01.03.2024).

Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor^[1] este o instanță regională înființată de statele africane pentru a asigura protecția drepturilor omului și a popoarelor în Africa.

Conform art. 11 din Protocolul adițional la Carta africană a drepturilor omului și popoarelor din 9 iunie 1998, Curtea este compusă din 11 judecători (aleși pentru un mandat de 6 ani, cu posibilitatea realegerii), naționali ai statelor membre O.U.A., aleși în nume individual dintre juriștii cu cea mai mare autoritate morală și cu experiență și competență practică, judiciară sau academică recunoscută în domeniul drepturilor omului și popoarelor. Nu pot exista, în același timp, doi judecători cetățeni ai aceluiași stat.

Această jurisdicție internațională completează și consolidează funcțiile Comisiei Africane pentru Drepturile Omului și Popoarelor. Curtea are competență consultativă (formulează opinii în domenii neexaminat de către Comisie) și contencioasă (judecă toate diferențele privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor Cartei africane a drepturilor omului și popoarelor, ale protocolului la aceasta, precum și a altor instrumente convenționale ratificate de către state).

Curtea poate fi sesizată cu plângeri individuale sau interstatale, următoarele subiecte de drept putând sesiza Curtea: Comisia Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, statele care au ratificat Protocolul și care au sesizat Comisia, statele care au calitatea de pârât în fața Comisiei, statele de cetățenie ale victimei încălcării pretinse, precum și organizațiile africane interguvernamentale.

Secțiunea a 3-a. Protecția drepturilor omului la nivel musulman

Potrivit criteriului apartenenței dreptului la un bazin de civilizație juridică, propus de René David, una dintre cele mai importante familii de drept este familia dreptului musulman (islamic), având o vastă arie de răspândire în Asia și Africa și aplicându-se unei populații de 300 de milioane de oameni.

[1] A se vedea <http://www.african-court.org/en/> (ultima accesare la 01.03.2024).

De la origini, sistemul dreptului musulman era integrat organic doctrinei religioase a Islamului și, deși în prezent se pot observa eforturi de transformare și de modernizare a dreptului musulman, instituțiile sale sunt caracterizate de tradiționalism.

Dreptul musulman este alcătuit din legea islamică *Sharia*, ale cărei cele mai importante izvoare sunt Coranul și *sunna*. Coranul este cartea sfântă a musulmanilor care cuprinde revelații pe care Allah, prin profetul său Mohamed, le-a transmis credincioșilor săi. Merită menționat că din 6.342 de versete, 500 se referă la drept. *Sunna* reprezintă o culegere a faptelor și cuvintelor profetului Mohamed. Având în vedere receptarea dreptului european în mai multe fanioane ale islamului (e.g., în Turcia, care este stat candidat pentru a intra în Uniunea Europeană^[1]), se poate observa că influența *Shariei* se diminuează.

În ceea ce privește sursele convenționale islamice, menționăm că următoarele documente sunt relevante pentru domeniul drepturilor omului:

– *Declarația universală a drepturilor omului în Islam*^[2], adoptată în 1981 la sediul U.N.E.S.C.O. din Paris, instrument care fundamenta drepturile omului pe voința lui Allah care „a transmis omenirii un cod ideal al drepturilor omului în urmă cu paisprezece secole”. A fost pregătită de către Consiliul Islamic, afiliat Ligii Musulmane Mondiale. Subliniază drepturile omului în caz de căsătorie, succesiune, divorț, activități economice, sprijinind libertatea religiei bazate pe dreptul islamic tradițional;

– *Declarația de la Cairo privind drepturile omului în islam*^[3], adoptată la cea de-a 19-a Conferință islamică a miniștrilor de externe, în 1990. În declarație se sublinia că *Sharia* este singura sursă de refe-

[1] Pentru un articol foarte interesant pe dreptul turc, a se vedea P. MEMİŞ KARTAL, *The Legal Framework of Circumcision in Turkish Law*, publicat în LESIJ – Lex ET Scientia International Journal, nr. XXII, vol. I/2015, p. 145-155, disponibil online la http://lexetscientia.univnt.ro/download/533_LESIJ_XXII_1_2015_art.013.pdf (ultima accesare la 01.03.2024).

[2] A se vedea http://hrlibrary.umn.edu/instree/islamic_declaration_HR.html (ultima accesare la 01.03.2024).

[3] A se vedea <http://hrlibrary.umn.edu/instree/cairodeclaration.html> (ultima accesare la 01.03.2024).

rință pentru protecția drepturilor omului în statele musulmane, fiind considerată că prevalează față de Declarația universală a drepturilor omului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite;

– *Carta arabă a drepturilor omului*^[1], adoptată de Consiliul Ligii Statelor Arabe în 2004. Menționăm că a mai existat o primă versiune a cartei, redactată în 1994, dar care nu a fost ratificată de niciun stat. În cartă se subliniază relația specială dintre drepturile omului și religia musulmană. Sistemul de monitorizare și garantare a drepturilor omului instituit prin cartă consta în elaborarea de rapoarte periodice supuse unui Comitet de experți de către statele membre.

Secțiunea a 4-a. Protecția drepturilor omului la nivel asiatic

În prezent, pentru întreaga Asie nu există surse convenționale specializate pe drepturile omului sau mecanisme de monitorizare a respectării acestora.

Asociația națiunilor din sud-estul Asiei (în engleză, *The Association of Southeast Asian Nations* – A.S.E.A.N.) este o organizație politică și economică compusă din zece țări din Asia de sud-est, constituită la 8 august 1967 de Indonezia, Malaiezia, Filipine, Singapore și Thailanda.

Un istoric al A.S.E.A.N.^[2] este relevant pentru demersurile făcute cu privire la protecția drepturilor omului. De abia în anul 1993, în cadrul celei de a 26-a Reuniuni ministeriale a A.S.E.A.N., s-a declarat că A.S.E.A.N. ar trebui să ia în considerare stabilirea unei instituții regionale a drepturilor omului. În 2007 s-a semnat Carta A.S.E.A.N., care prevede în art. 14 că se stabilește un organ A.S.E.A.N. pentru drepturile omului.

În 2009, A.S.E.A.N. a înființat Comisia Interguvernamentală a A.S.E.A.N. privind drepturile omului pentru a promova drepturile

[1] A se vedea <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html> (ultima accesare la 01.03.2024).

[2] A se vedea <https://hrasean.forum-asia.org/about-asean/asean-and-human-rights-timeline/> (ultima accesare la 01.03.2024).